

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Politologica 32 (2024)

ISSN 2081-3333

DOI 10.24917/20813333.32.1

Marek Klimek*

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID: 0000-0001-5908-4112

Joanna Szczepaniak-Sienniak**

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

ORCID: 0000-0001-6486-8552

Deinstytucjonalizacja pieczy zastępczej w Polsce – najważniejsze założenia i ograniczenia

Wstęp

W Polsce od wielu lat podejmowane są próby poprawy sytuacji dzieci z rodzin, którym ze względu na problemy opiekuńczo-wychowawcze lub też inne dysfunkcje w rodzinach biologicznych sądy ograniczyły władzę rodzicielską, a dzieci skierowały do rodziny zastępczej, rodzinnego domu dziecka lub placówki opiekuńczo-wychowawczej. O skali tego problemu świadczy najlepiej wskaźnik sieroctwa społecznego, czyli udziału wychowanków pieczy zastępczej, którzy posiadają oboje lub jedno z rodziców biologicznych. Współczynnik ten od wielu lat w większości form systemu pieczy zastępczej utrzymuje się na poziomie wyższym niż 80%, a np. w odniesieniu do placówek interwencyjnych nawet powyżej 90%¹.

System pieczy zastępczej wedle Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 9 czerwca 2011 roku (Dz.U. z 2023 r., poz. 1426, art. 2, ust. 2) definiowany jest jako „zespół osób, instytucji i działań mających na celu zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w przypadkach niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców”. Piecza zastępcza może być sprawowana w formie

---

* marek.klimek@up.krakow.pl

** joanna.szczepaniak-sienniak@ue.wroc.pl

¹ Współczynnik ten obliczany jest dla placówek opiekuńczo-wychowawczych, gdyż tylko w tym zakresie dostępne są dane o półsierotach i sierotach, które pozwalają na jego obliczenie. Należy jednak przyjąć, iż struktura wychowanków w pieczy rodzinnej jest analogiczna.

rodzinnej oraz instytucjonalnej. Zgodnie z przywołaną ustawą (art. 39, ust. 1) formami rodzinnej pieczy zastępczej są rodziny zastępcze (spokrewnione, niezawodowe lub zawodowe, w tym zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego, i zawodowe specjalistyczne) i rodzinne dom dziecka. Piecza instytucjonalna (zgodnie z art. 93 ust. 1 ww. ustawy) obejmuje placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne oraz interwencyjne ośrodki preadopcyjne. Realizację zadań związanych z organizacją i funkcjonowaniem systemu pieczy zastępczej ustawa powierzyła samorządom powiatowym.

Deinstytucjonalizacja natomiast, w świetle krajowych i międzynarodowych wymogów, to główny proces, przez pryzmat którego przedstawiciele świata nauki i działacze społeczni upatrują właściwych kierunków podnoszenia jakości usług społecznych świadczonych w ramach systemu pieczy zastępczej – wobec dzieci, ale także ich rodzin.

W odniesieniu różnych sfer polityki społecznej deinstytucjonalizacja oznacza stopniowe przechodzenie od opieki instytucjonalnej do świadczonej w warunkach środowiskowych. W literaturze przedmiotu pojęcie to nie jest jednak jednolicie definiowane. UNICEF określa deinstytucjonalizację jako „całość planowania transformacji i zmniejszania rozmiaru zakładów stacjonarnych lub ich likwidacji, przy jednoczesnym zapewnieniu innego rodzaju różnorodnych usług opieki, bazujących na standardach wynikających z praw człowieka i zorientowanych na rezultaty” (Grewiński, Lizut 2021: 20–21). Mirosław Grewiński i Joanna Lizut (2021: 21) zwracają z kolei uwagę na następujące uwarunkowania tego procesu: „1. rozwój w obrębie społeczności indywidualizowanych usług o wysokiej jakości, w tym zapobiegających umieszczeniu dzieci i osób dorosłych w zakładach pomocy społecznej – oraz przeniesienie zasobów ze stacjonarnych zakładów opieki długoterminowej w celu świadczenia nowych usług, aby zapewnić długoterminową trwałość wdrożonych rozwiązań; 2. systematyczne wprowadzanie planów zamykania dużych, stacjonarnych zakładów opieki długoterminowej, w których dzieci, osoby z niepełnosprawnością (w tym mające problemy ze zdrowiem psychicznym) i osoby starsze są odizolowane od społeczeństwa, i gdzie nie zapewnia się im odpowiedniej opieki i wsparcia oraz często nie szanuje się ich praw socjalnych czy obywatelskich; 3. zapewnienie powszechnej dostępności podstawowych usług w dziedzinach takich jak: edukacja i szkolenia, zatrudnienie, mieszkalnictwo, opieka zdrowotna oraz transport dla wszystkich dzieci i osób dorosłych potrzebujących wsparcia”.

W kontekście pieczy zastępczej deinstytucjonalizacja oznacza przede wszystkim nacisk na rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej. Jest to proces stopniowego przejścia od opieki nad dziećmi świadczonej w formie instytucjonalnej do opieki świadczonej w warunkach rodzinnych (Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community – Based Care: 2012). Pojęcie deinstytucjonalizacji w tym wypadku nie oznacza jednak – co należy szczególnie podkreślić – całkowitego odejścia od form instytucjonalnych. Jego istotą jest zwiększenie środowiskowych i rodzinnych form wsparcia w procesie wsparcia dziecka, a także rodziny zmagającej się z trudnościami w realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Skutkiem tego procesu ma być ograniczenie roli dużych instytucji w procesie wsparcia dzieci i rodzin,

ale nie całkowita ich likwidacja. Dlatego też warunki rodzinne dotyczą również instytucji, które pozostają w systemie, a związane są one m.in. z niewielką liczbą dzieci, względnie stabilnym personelem, możliwością samodzielnego wykonywania wielu czynności przez dzieci.

Celem niniejszego artykułu jest wyjaśnienie aktualnych założeń procesu deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej, wynikających z ostatnich nowelizacji Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, a także z przyjętych w ostatnich latach dokumentów strategicznych, jak również wskazanie głównych barier realizacji tego procesu. Osnową tych analiz są najważniejsze tendencje zmian w zakresie pieczy zastępczej obserwowane od wprowadzenia w życie wskazanej ustawy, które uzasadniają faktyczne podejście do procesu deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej w Polsce. Podstawę metodologiczną artykułu stanowiły: analiza instytucjonalno-prawna, za pomocą której dokonano przeglądu regulacji określających zasady funkcjonowania systemu pieczy zastępczej, oraz analiza danych zastanych (w tym zwłaszcza z Banku Danych Lokalnych GUS), a także komparatystykę, za pomocą której dokonano analizy porównawczej danych dotyczących liczby podmiotów pieczy rodzinnej oraz instytucjonalnej, a także ich wychowanków w ostatnich latach w Polsce.

Istota i znaczenie deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej

W literaturze przedmiotu wskazuje się wiele argumentów przemawiających za zasadnością oparcia systemu pieczy zastępczej szczególnie na rozwiązaniach środowiskowych. Przede wszystkim proces wychowawczy najlepiej odbywa się w warunkach rodzinnych. Wskazuje się głównie na większe możliwości zaistnienia więzi między opiekunami a dzieckiem niż w placówce opiekuńczo-wychowawczej, gdzie personel się zmienia. Ponadto piecza rodzinna zapewnia możliwość dostarczania dzieciom prawidłowych wzorców funkcjonujących w rodzinie, co stanowi podstawę do budowania przez nie prawidłowych związków i relacji z innymi osobami w przyszłości (Bitner, Luberadzka-Gruca, Wojtasińska, Skalec, Kulig, Kwaśniewska-Sadkowska, Iwanowski 2018: 7). Dodatkowo należy zwrócić uwagę na aspekty ekonomiczne – pobyt dziecka w pieczy rodzinnej jest tańszy niż w instytucjonalnej.

Zgodnie z założeniami Strategii Rozwoju Usług Społecznych (Uchwała nr 135 Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2022 roku w sprawie przyjęcia polityki publicznej pod nazwą Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030) proces deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej obejmuje kilka aspektów:

1. Rozwój usług profilaktycznych i bezpośrednich usług środowiskowych wspierających dzieci i rodzinę;
2. Rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej;
3. Zmiana funkcjonalności placówek całodobowych długookresowego pobytu;
4. Poprawa jakości usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej i placówek całodobowych i długookresowego pobytu (Uchwała nr 135 Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2022 roku w sprawie przyjęcia polityki publicznej pod nazwą Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030: 102).

Założenia dotyczące rozwoju usług profilaktycznych i bezpośrednich usług środowiskowych wspierających dzieci i rodzinę

Pieczą zastępczą jest sprawowana po wyczerpaniu możliwości wychowywania dziecka przez jego rodziców biologicznych. W związku z tym w pierwszej kolejności należy podjąć działania ukierunkowane na wsparcie rodziny w realizacji jej funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej zadania w tym zakresie powierzyła samorządom gminnym, a dotyczą one rozwoju specjalistycznych usług społecznych na rzecz dysfunkcyjnej rodziny lub zagrożonych dezintegracją.

Umieszczenie dzieci w pieczy zastępczej powinno być zatem ostatecznością, po wyczerpaniu możliwości dalszego ich pobytu w rodzinie biologicznej, tj., gdy podejmowane działania profilaktyczne nie przynoszą pożądanych efektów bądź, gdy dobro dzieci (życie, zdrowie, bezpieczeństwo) jest zagrożone.

Działania profilaktyczne mają na celu zapobieganie konieczności umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej. Ich istotą jest wsparcie rodziny zmagającej się z trudnościami w realizacji jej podstawowych funkcji, szczególnie w zakresie funkcji opiekuńczo-wychowawczej. Istotne znaczenie mają przede wszystkim takie formy wsparcia rodziny, jak m.in. praca socjalna, asystentura rodzinna, poradnictwo specjalistyczne, placówki wsparcia dziennego.

Istotnym aspektem działań profilaktycznych jest również praca z rodzinami biologicznymi dzieci przebywającymi w pieczy zastępczej. Wychowywanie w pieczy zastępczej ma bowiem, jak już zaznaczono, z założenia charakter tymczasowy, tj. do zaistnienia możliwości powrotu dzieci do rodziny biologicznej. Jak zaznaczono na początku artykułu, zdecydowana większość wychowanków pieczy zastępczej to sieroty społeczne, mające rodziców biologicznych.

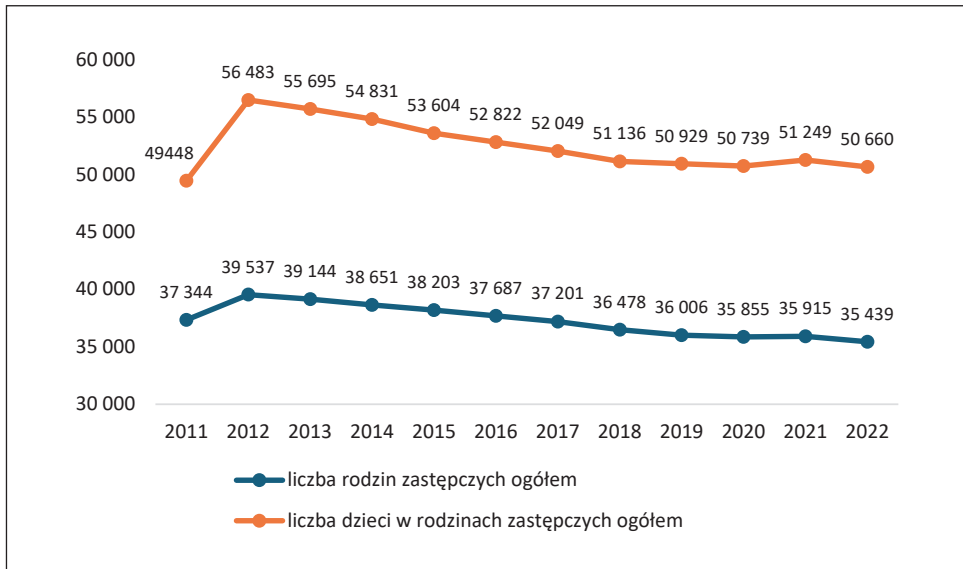
Tymczasem, jak wynika z najnowszych wyników badań, omawiane usługi są niewystarczające, trudno dostępne lub też wysoce nieefektywne. Szczególną uwagę należy zwrócić na pracowników socjalnych i asystentów rodziny, którzy są bardzo przydatni i oceniani są pozytywnie nawet przez same rodziny, z którymi współpracują, ale są oni nazbyt przeciążeni obowiązkami (np. biurokracją) lub też mają zbyt dużo rodzin pod opieką (Raport MRiPS: 2023).

Uwarunkowania rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej

Kluczowym aspektem procesu deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej jest rozwój rodzinnych jej form – rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka. Proces ten napotyka jednak w ostatnich latach duże trudności, związane przede wszystkim z brakiem wystarczającej liczby kandydatów spełniających odpowiednie wymogi i dających rękojmię właściwego pełnienia przypisanych im funkcji. O niekorzystnych tendencjach w tym zakresie świadczą m.in. dane o zmianie liczby rodzin zastępczych i przebywających w nich dzieci (wykres 1).

Liczba rodzin zastępczych w Polsce na przestrzeni lat 2011–2022 spadła z 37 344 do 35 439, natomiast liczba dzieci – w analogicznym okresie – była w 2022 roku nieznacznie wyższa (50 660) niż w 2011 roku (49 448). Przedstawione dane pokazują jednak, że już od 2012 roku utrzymuje się niekorzystna, bo spadkowa, tendencja

Wykres 1. Rodziny zastępcze i ich wychowankowie w Polsce w latach 2011–2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Roczniki Statystyczne Województw GUS, wydania odpowiednich lat; Bank Danych Lokalnych

zarówno liczby rodzin, jak też przebywających w niej dzieci (wyłączając 2021 rok, w którym odnotowano ich bardzo nieznaczny wzrost w stosunku do roku poprzedniego). Dynamiczny wzrost, zwłaszcza liczby dzieci, nastąpił tylko na początku omawianego okresu, co najprawdopodobniej było pierwszym skutkiem wprowadzenia (w 2011 roku) Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Ustawa ta wydawała się obiecująca i miała sprzyjać znacznemu przyspieszeniu rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej. Niestety nie przyniosła pożądanych skutków.

Nie można wykluczyć, że zahamowanie wzrostu liczby rodzin zastępczych i przebywających w nich dzieci nastąpiło w wyniku pandemii COVID-19, której negatywne skutki uwidoczniły się po 2021 roku, czyli pierwszych kilkunastu najtrudniejszych miesiącach. W tym czasie nastąpiło bowiem zahamowanie rozwoju usług społecznych, a w szczególności środowiskowych, w tym pracy socjalnej czy asystentury rodziny (Krasiejko 2020: 117–128; Młyński, Piekelnik 2020: 115–132). W okresie kwarantanny społecznej wiele jednostek pomocy społecznej (np. gminne i miejskie ośrodki pomocy społecznej, powiatowe centra pomocy rodzinie) miało ograniczenie możliwości bezpośredniego kontaktu ze swoimi podopiecznymi czy też efektywnego prowadzenia pracy socjalnej (Klimek 2022: 89–108; Hilus 2020: 165–176). Tym samym znacznie ograniczone zostało wsparcie dla rodzin z dziećmi, czego negatywne konsekwencje zaobserwowano w rodzinach dysfunkcyjnych, a także rodzinach zastępczych, które również zostały pozbawione bezpośredniego wsparcia. Uwarunkowania te mogły także wpłynąć na narastanie trudności w rodzinach zastępczych, a w wielu wypadkach doprowadzać do ich rozwiązania.

Wobec powyższego warto też przyjrzeć się bliżej zmianom dotyczącym rodzin zastępczych w okresie pandemii COVID-19, uwzględniając również ich strukturę i rodzaje (tabela 1, wykres 2).

Tabela 1. Rodziny zastępcze według typów i ich wychowankowie w Polsce w latach 2019–2022

WYSZCZEGÓLNIENIE	RODZINY				WYCHOWANKOWIE			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
Spokrewnione	23 148	23 148	23 074	22 737	29 853	29 824	29 952	29 508
Niezawodowe	10 722	10 612	10 738	10 653	14 248	14 175	14 354	14 278
Zawodowe	1 439	1 428	1 456	1 434	4 763	4 789	4 958	4 935
Zawodowe specjalistyczne	251	241	242	230	527	498	509	487
Zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego	446	426	405	385	1 538	1 453	1 476	1 452
Łącznie rodzin zastępczych	36 006	35 855	35 915	35 439	50 929	50 739	51 249	50 660

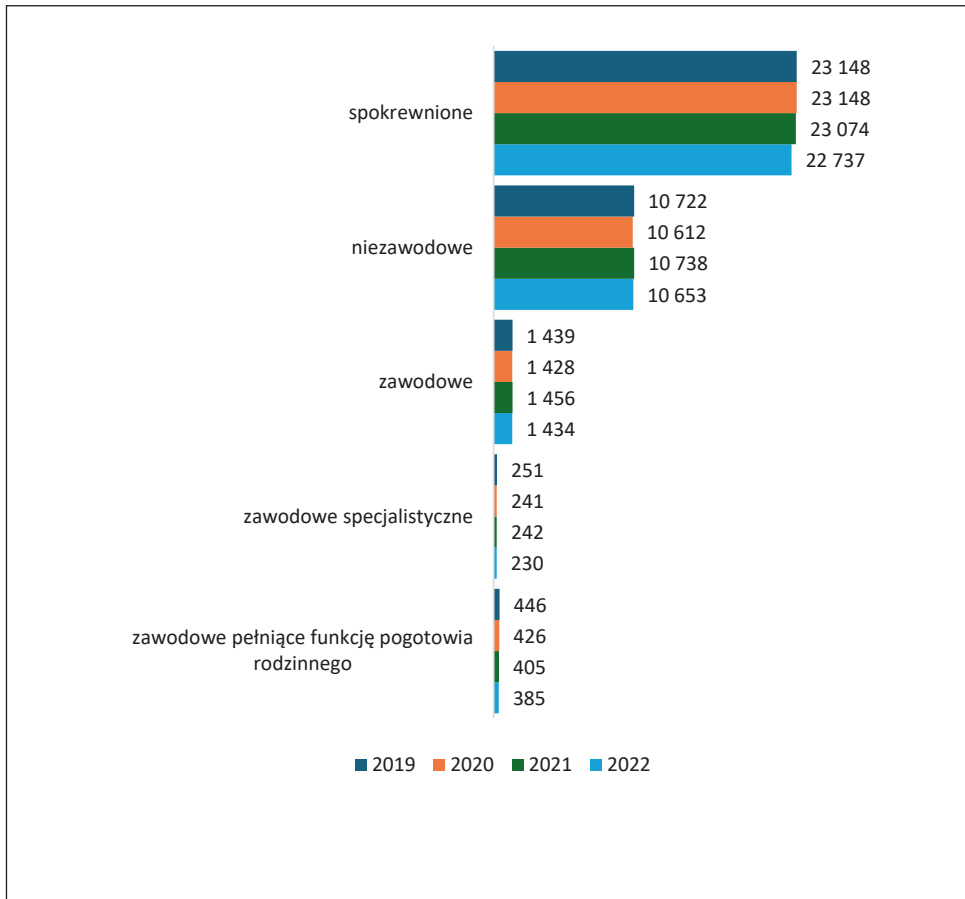
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Roczniki Statystyczne Województw GUS, wydania odpowiednich lat; Bank Danych Lokalnych GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl>

Łączna liczba rodzin zastępczych w Polsce na przestrzeni lat 2019–2022 zmniejszyła się z 36 006 do 35 439. W analizowanym okresie nastąpił spadek liczby wszystkich typów rodzin zastępczych, to jest spokrewnionych, niezawodowych, zawodowych, zawodowych specjalistycznych i zawodowych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego. Tendencja ta dotyczyła przede wszystkim tych pierwszych. Warto nadmienić, że są to rodziny, które nie mają tak specjalistycznego przygotowania jak pozostałe typy rodzin zastępczych. Prawdopodobnie z tego powodu w największej mierze nie poradziły sobie z niekorzystnymi następstwami społecznymi pandemii.

Aktualnie jednak wciąż funkcjonuje najwięcej rodzin spokrewnionych 22 737 – stanowią one 64,16% ogółu rodzin zastępczych (blisko 2/3), które zawsze były dominującą formą wśród wszystkich rodzin zastępczych. Ponadto funkcjonuje 10 653 rodzin zastępczych niezawodowych (30,06%), 1 434 rodziny zawodowe (4,05%), 230 rodzin zawodowych specjalistycznych (0,65%) oraz 385 rodzin zawodowych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego (1,09%). Liczba dzieci wychowujących się w rodzinach zastępczych na przestrzeni lat 2019–2022 zmniejszyła się z 50 929 do 50 660. Największa liczba wychowanków według stanu na 2022 rok przebywała w rodzinach spokrewnionych – 29 508 (58,24%), a następnie niezawodowych – 14 278 (28,18%), zawodowych – 4 935 (9,74%), zawodowych specjalistycznych – 487 (0,96%) i zawodowych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego – 1 452 (2,87%).

Odwrotne tendencje występują natomiast w odniesieniu do rodzinnych domów dziecka (wykres 3). W analizowanym okresie 2012–2022 nastąpił bardzo dynamiczny wzrost liczby dzieci wychowujących się w rodzinnych domach dziecka. Liczba

Wykres 2. Rodziny zastępcze według typów i ich wychowankowie w Polsce w latach 2019–2022

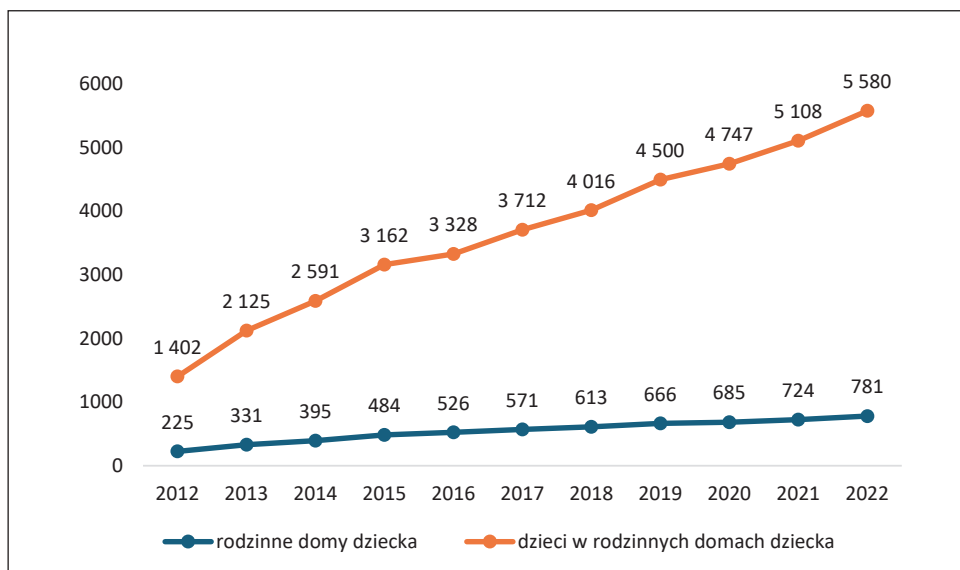
Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl>

ta wzrastała z roku na rok, to jest od 1402 w 2012 roku do 5580 w 2022 roku. Rozwój ten nastąpił zgodnie z założeniami deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej, stanowi bowiem jedną z form rodzinnych. Przy czym warto mieć na uwadze, że w wielu aspektach organizacyjnych rodzinne domy dziecka są zbliżone formą do placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego (np. zatrudniani są tu dyrektor i wychowawcy). Według regulacji dotyczących pieczy zastępczej przed wejściem w życie Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 2011 roku zaklasyfikowane były wprost do form instytucjonalnych.

Wobec narastających trudności związanych z brakiem wystarczającej liczby rodzin zastępczych w najbliższych latach należy położyć szczególny nacisk na:

- promocję idei rodzicielstwa zastępczego i pozyskiwanie odpowiednich kandydatów do pełnienia funkcji rodziców zastępczych i prowadzenia rodzinnych domów dziecka,

Wykres 3. Rodzinne domy dziecka i ich wychowankowie w Polsce w latach 2019–2022

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl>

- szkolenia kandydatów na rodziców zastępczych,
- zapewnienie już funkcjonującym rodzinom zastępczym, a także rodzinnym domom dziecka, odpowiedniego wsparcia specjalistycznego – zarówno dla opiekunów, jak i wychowanków (m.in. dostęp do lekarzy specjalistów, psychiatrów, psychologów, terapeutów i innych w zależności od potrzeb).

Strategia Rozwoju Usług Społecznych kładzie szczególny nacisk na działania ukierunkowane na promocję idei rodzicielstwa zastępczego (zawodowego). Przyjęty w Strategii cel szczegółowy „Rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej” ma być realizowany przez: „1) rozwój oferty wsparcia dla dzieci pozostających w rodzinnej pieczy zastępczej oraz dla rodziców zastępczych; 2) działania na rzecz zwiększenia oferty usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dzieci i rodzin, które świadczą pomoc intensywną, interwencyjną, wysokospecjalistyczną, w tym również pobyty całonocowe, ale wyłącznie o charakterze krótkookresowym, realizowane w trybie »turnusowym«” (Uchwała nr 135 Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2022 roku w sprawie przyjęcia polityki publicznej pod nazwą Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030: 108).

Z kolei w „Ogólnopolskich ramowych wytycznych tworzenia lokalnych planów deinstytucjonalizacji usług społecznych” wśród niezbędnych kierunków działań wskazano: „1. Tworzenie warunków do powstawania i działania rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka i rodzin pomocowych; 2. Organizowanie szkoleń dla rodzin zastępczych, prowadzących rodzinne domy dziecka oraz kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka; 3. Organizowanie wsparcia dla rodzinnej pieczy zastępczej, m.in. a) grup wsparcia,

b) specjalistycznego poradnictwa, c) regionalnych lub powiatowych centrów wsparcia pieczy zastępczej; 4. Propagowanie idei rodzicielstwa zastępczego; 5. Tworzenie warunków zbliżonych do rodzinnych form pieczy zastępczej (w tym m.in. modernizacja i przekształcenie już istniejących placówek opiekuńczo-wychowawczych w formy zbliżone do rodzinnych domów dziecka; wykorzystanie potencjału osobowego placówek opiekuńczo-wychowawczych na rzecz świadczenia specjalistycznych usług lokalnych” (Ogólnopolskie ramowe wytyczne tworzenia lokalnych planów deinstytucjonalizacji usług społecznych: 37–38).

Zmiana funkcjonalności placówek całodobowych długookresowego pobytu

Dokonywane w ostatnich latach nowelizacje Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej są ukierunkowane na ograniczenie zakresu instytucjonalnej pieczy zastępczej, zgodnie z założeniami procesu deinstytucjonalizacji, a jednocześnie zbliżanie funkcjonujących instytucji do warunków rodzinnych.

Szczególne zmiany nastąpiły od stycznia 2021 roku. Wprowadzono limity miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych – maksymalnie 14 dzieci w placówce (art. 95, ust. 3 Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej), maksymalnie 20 dzieci w interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym (art. 111, ust. 2) oraz maksymalnie 30 dzieci w regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej (art. 109, ust. 2).

Wprowadzono również daleko idące ograniczenia dotyczące możliwości tworzenia nowych placówek opiekuńczo-wychowawczych. Zgodnie z art. 106, ust. 1a ustawy „placówki opiekuńczo-wychowawcze typu socjalizacyjnego, interwencyjnego i specjalistyczno-terapeutycznego mogą być tworzone tylko w przypadku, gdy: 1) utworzenie nowej placówki opiekuńczo-wychowawczej lub przekształcenie istniejącej placówki opiekuńczo-wychowawczej nie spowoduje zwiększenia liczby miejsc w instytucjonalnej pieczy zastępczej na terenie danego powiatu albo 2) jest to umotywowane szczególnymi potrzebami lokalnymi”. Dodatkowo wymagana jest w takim przypadku zgoda właściwego terytorialnie wojewody, a także opinia Rzecznika Praw Dziecka o zasadności utworzenia placówki opiekuńczo-wychowawczej (art. 106, ust. 4).

Zgodnie z art. 106, ust. 3 ustawy w jednym budynku dopuszczalne jest funkcjonowanie tylko jednej placówki opiekuńczo-wychowawczej. Wprowadzono zakaz łączenia w jednym budynku oraz w ramach jednej nieruchomości gruntowej placówek opiekuńczo-wychowawczych z izbami wytrzeźwień, a także z innymi jednostkami wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej oraz jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej i innymi jednostkami zapewniającymi całodobową opiekę (art. 106, ust. 2a). W szczególnych przypadkach na podstawie art. 106, ust. 3a wojewoda może wyrazić zgodę na funkcjonowanie na jednej nieruchomości gruntowej więcej niż jednej placówki opiekuńczo-wychowawczej prowadzącej opiekę dla 14 dzieci, biorąc pod uwagę specyfikę i zadania tych placówek, a także potrzeby środowiska lokalnego.

Wprowadzono również limit wieku dzieci kierowanych do placówek opiekuńczo-wychowawczych. Zgodnie z art. 95, ust. 1 Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej „w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego są umieszczane dzieci powyżej 10. roku życia, wymagające szczególnej opieki lub mające trudności w przystosowaniu

się do życia w rodzinie”. Dopuszczalne wyjątki od tej zasady określono w art. 95, ust. 2 ustawy i dotyczą sytuacji, gdy w placówce opiekuńczo-wychowawczej (typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego) umieszczona jest matka lub ojciec tego dziecka oraz w innych wyjątkowych przypadkach, zwłaszcza gdy przemawia za tym stan zdrowia dziecka lub gdy dotyczy to rodzeństwa.

Należy przypomnieć, że poza powyższymi ograniczeniami proces deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej zakłada przede wszystkim ograniczanie liczebności placówek opiekuńczo-wychowawczych i przebywających w nich dzieci na rzecz form rodzinnych. Niestety, wielu ze wskazanych powyżej założeń nie udało się osiągnąć, na co częściowo wskazują dane statystyczne (tabela 2 i 3, wykres 4 i 5).

Tabela 2. Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych w Polsce w latach 2011–2022

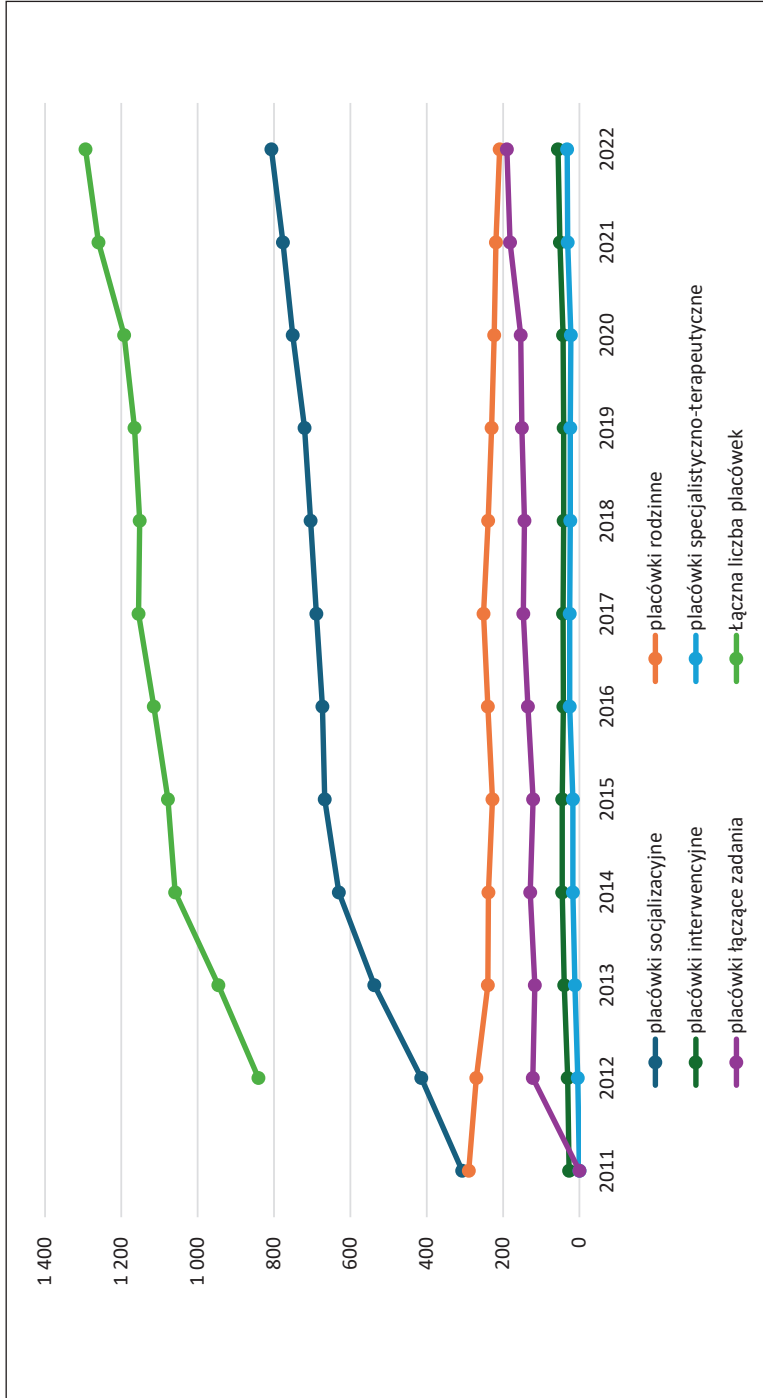
Typy placówek	Lata											
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Placówki socjalizacyjne	307	414	537	630	667	673	689	704	720	751	777	807
Placówki rodzinne	290	270	240	238	228	240	251	239	230	223	219	209
Placówki interwencyjne	27	31	40	45	45	42	43	41	41	43	51	56
Placówki specjalistyczno-terapeutyczne	b.d..	4	12	17	17	25	25	24	24	22	31	32
Placówki łączące zadania	b.d.	122	117	129	121	135	147	144	151	154	182	190
Łączna liczba placówek	–	841	946	1 059	1 078	1 115	1 155	1 152	1 166	1 193	1 260	1 294

Źródło: Roczniki Statystyczne Województw GUS, wydania odpowiednich lat; Bank Danych Lokalnych GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl>

Według stanu na 2022 rok w Polsce funkcjonuje 1294 placówek opiekuńczo-wychowawczych. Jest to aż o 453 więcej niż w 2012 roku, w tym liczba placówek typu socjalizacyjnego wzrosła ponad dwuipółkrotnie – z 307 do 807 (tabela 2, wykres 4). Wzrost tej liczby wynikał przede wszystkim z wprowadzenia limitu miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. W takiej sytuacji dość powszechną praktyką stało się „sztuczne” tworzenie dwóch lub więcej mniejszych placówek – formalnie od siebie niezależnych, ale umiejscowionych w tym samym budynku.

Nieco inne tendencje występowały w analizowanym okresie w odniesieniu do liczby dzieci w placówkach (tabela 3, wykres 5).

Wykres 4. Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych w Polsce w latach 2011–2022

Źródło: Roczniki Statystyczne Województw GUS, wydania odpowiednich lat; Bank Danych Lokalnych GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl>

Tabela 3. Liczba wychowanków w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w Polsce w latach 2011–2022

Typy placówek	Lata											
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Placówki socjalizacyjne	8 985	11 360	12 804	12 982	12 946	11 881	11 371	11 176	11 184	10 668	10 405	10 863
Placówki rodzinne	2265	2175	1951	1856	1782	1688	1591	1528	1470	1424	1452	1435
Placówki interwencyjne	497	579	764	840	751	604	619	585	606	594	648	791
Placówki specjalistyczno-terapeutyczne	b.d.	73	226	251	259	329	323	300	309	288	360	373
Placówki łączące zadania	b.d.	4925	3351	3116	2917	2741	2649	2748	2756	2714	2710	2740
Łączna liczba dzieci w placówkach	–	19 112	19096	19 045	18 665	17 243	16 553	16 337	16 325	15 688	15 575	16 202

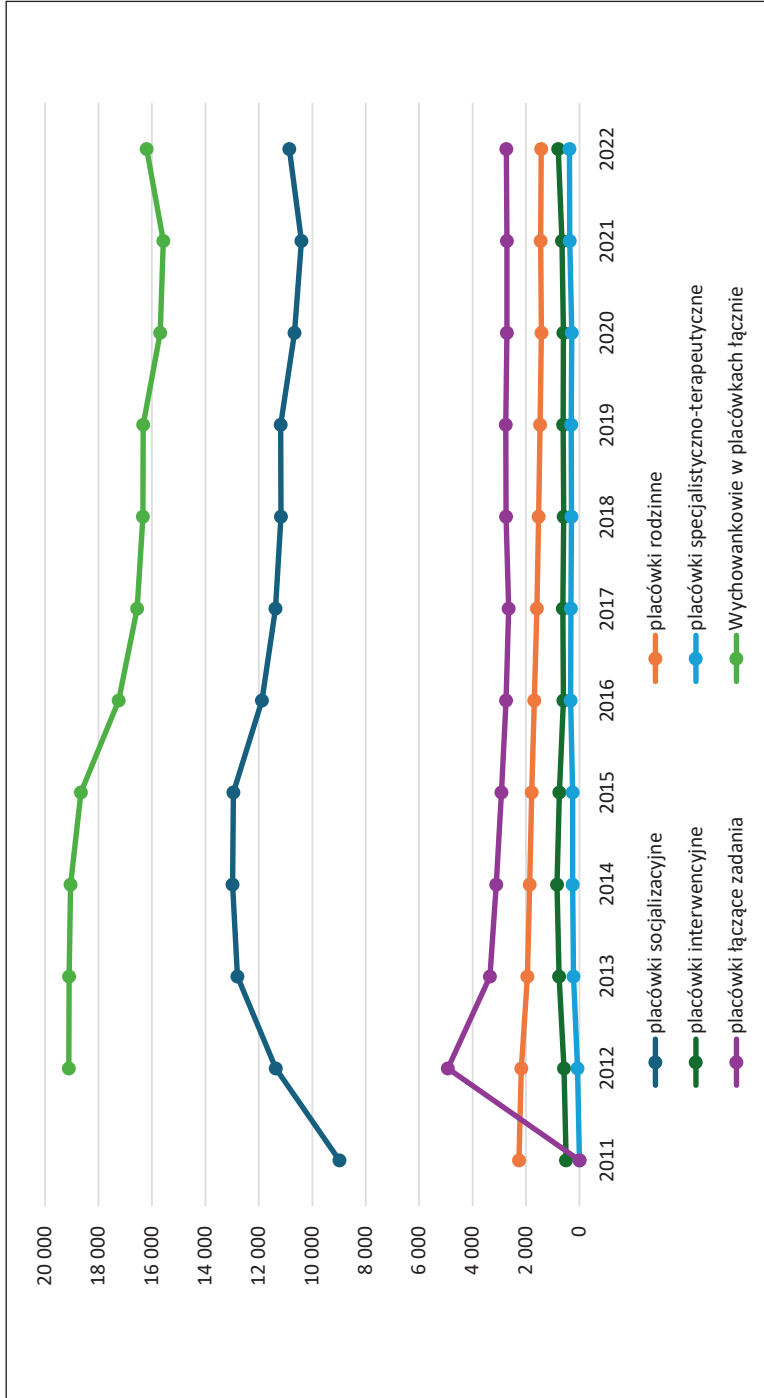
Źródło: Roczniki Statystyczne Województw GUS, wydania odpowiednich lat; Bank Danych Lokalnych GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl>

Łączna liczba wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych zmniejszyła się do 2021 (z 19 112 do 15 575), co niewątpliwie świadczy o postępie procesu deinstytucjonalizacji w pieczy zastępczej. Jednak w 2022 roku odnotowano już wzrost wychowanków w instytucjach w stosunku do roku poprzedniego (o 627). Dotyczy przede wszystkim placówek typu socjalizacyjnego, w których też przebywa najwięcej dzieci. Według stanu za 2022 rok liczba ta jest wyższa o 1878 w porównaniu z 2011 rokiem. Z kolei porównując lata 2012 i 2022 (ponieważ dla niektórych typów placówek brakuje danych za 2011 rok), okazuje się, że wzrosła również liczba wychowanków przebywających w placówkach interwencyjnych (o 212), specjalistyczno-terapeutycznych (o 300), natomiast zmniejszyła się liczba wychowanków przebywających w placówkach rodzinnych (o 740) oraz w placówkach łączących zadania (o 2185).

Należy ponadto zauważyć, że mimo obostrzeń wynikających z art. 95, ust. 1 Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wciąż utrzymuje się duża liczba małych dzieci (poniżej 10. roku życia) przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. W 2020 roku w placówkach opiekuńczo-wychowawczych przebywało 1633 dzieci w wieku poniżej 7 lat oraz 5576 dzieci w wieku 7–13 lat (Raclaw 2022: 24).

Nie jest spełniany także warunek dotyczący tymczasowości pobytu dzieci w pieczy zastępczej. Dane gromadzone przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej

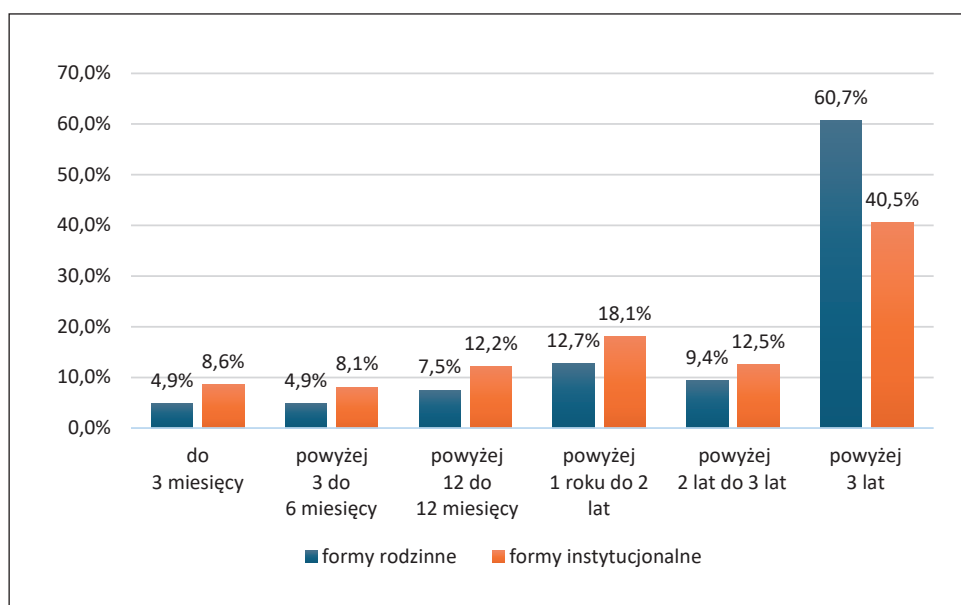
Wykres 5. Liczba wychowanków w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w Polsce w latach 2011–2022

Źródło: Roczniki Statystyczne Województw GUS, wydania odpowiednich lat; Bank Danych Lokalnych GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl>

pokazują (wykres 6), że zdecydowana większość dzieci, które trafiają do rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka lub placówek opiekuńczo-wychowawczych pozostaje tam powyżej 3 lat. Wskaźnik ten jest wyższy w przypadku form rodzinnych (60,7%) niż instytucjonalnych (40,5%), ale należy wziąć pod uwagę, że do instytucjonalnej pieczy zastępczej znacznie częściej kierowane są dzieci nastoletnie, w tym takie które często są blisko okresu pełnoletności. Dlatego – najprawdopodobniej – stosunkowo częściej są one w pieczy 2–3 lata (12,5%), rok (18,1%) lub krócej. Znaczenie może mieć również to, iż dzieci z pieczy instytucjonalnej kierowane mogą być do pieczy rodzinnej (choć może zdarzyć się też odwrotnie), gdzie pozostają, co też może mieć wpływ na wyższy wskaźnik ich pozostawania w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka dłużej niż 3 lata.

Wykres 6. Okres przebywania dzieci w pieczy zastępczej w Polsce w 2022 roku

Źródło: dane MRiPS, za: Profilaktyka oraz metody reintegracji rodzin jako narzędzie wspierające proces deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej. Warszawa: MRiPS

Proces deinstytucjonalizacji w przypadku placówek opiekuńczo-wychowawczych to także możliwość ich otwarcia na świadczenie usług środowiskowych. W „Ogólnopolskich ramowych wytycznych tworzenia lokalnych planów deinstytucjonalizacji usług społecznych” w ramach obszaru 23 zaplanowano m.in. „modernizację i przekształcenie już istniejących placówek opiekuńczo-wychowawczych w formy zbliżone do rodzinnych domów dziecka”, a także „wykorzystanie potencjału osobowego placówek opiekuńczo-wychowawczych na rzecz świadczenia specjalistycznych usług lokalnych” (Ogólnopolskie ramowe wytyczne tworzenia lokalnych planów deinstytucjonalizacji usług społecznych: 38). Strategia Rozwoju Usług Społecznych również zakłada proces

dokonywania zmian w zakresie sposobu funkcjonowania placówek opiekuńczo-wychowawczych, ukierunkowanych na ograniczenie liczby przebywających w nich wychowanków, zapewnienia im odpowiedniego wsparcia specjalistycznego, stwarzania w nich warunków jak najbardziej zbliżonych do rodzinnych, a także realizacji instytucjonalnych usług społecznych w nowej formule (Uchwała nr 135 Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2022 roku w sprawie przyjęcia polityki publicznej pod nazwą Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030: 103–104). Należy dążyć do tego, aby – jak podkreślono w Strategii... – instytucjonalna piecza zastępcza była ostatecznością i aby dzieci, co do których zachodzi konieczność objęcia wsparciem w ramach systemu pieczy zastępczej, były kierowane do pieczy rodzinnej, a nie instytucjonalnej (Uchwała nr 135 Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2022 roku w sprawie przyjęcia polityki publicznej pod nazwą Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030: 104). Obecnie (według danych na 2022 rok) wskaźnik deinstytucjonalizacji, czyli udział dzieci przebywających w formach rodzinnych, w ogólnej liczbie dzieci w pieczy zastępczej dla Polski wynosi 77,63%².

Założenia dotyczące poprawy jakości usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej i placówek całodobowych i długookresowego pobytu

Istotnym aspektem wsparcia wychowanków pieczy zastępczej jest również zapewnienie im odpowiednich warunków wkroczenia w dorosłe życie i przygotowanie ich do samodzielności. Proces usamodzielniania powinien obejmować nie tylko zapewnienie świadczeń przysługujących wychowankom na podstawie Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (pomoc na usamodzielnienie, pomoc na zagospodarowanie w formie rzeczowej, pomoc na kontynuowanie nauki), ale również wsparcie w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w podjęciu zatrudnienia, pomoc prawną, wsparcie psychologiczne i inne w zależności od potrzeb. Z raportu Najwyższej Izby Kontroli „Informacja o wynikach kontroli. Wsparcie systemu pieczy zastępczej w procesie deinstytucjonalizacji” (2022) wynika, że istnieją duże braki szczególnie w zasobach mieszkań wspomaganych, w formie mieszkań chronionych, przygotowujących osoby w nich zamieszkujące pod odpowiednim nadzorem do samodzielności (mieszkania treningowe).

W Strategii rozwoju usług społecznych w ramach celu „Poprawa jakości usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej i placówek całodobowych i długookresowego pobytu” zaplanowano m.in. wzmocnienie roli opiekuna usamodzielniania; tworzenie specjalnych koszyków usług społecznych dla wychowanków pieczy zastępczej; monitoring losów osób usamodzielnianych wychowanków, a także rozwój systemu mieszkań wspomaganych przygotowujących wychowanków do samodzielności (Uchwała nr 135 Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2022 roku w sprawie przyjęcia polityki publicznej pod nazwą Strategia rozwoju usług społecznych, polityka

---

² Udział łącznej liczby dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej (rodzinach zastępczych i rodzinnych domach dziecka) w łącznej liczbie dzieci w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej (placówkach opiekuńczo-wychowawczych, rodzinach zastępczych i rodzinnych domach dziecka). Źródło: Roczniki Statystyczne Województw GUS, wydania odpowiednich lat; Bank Danych Lokalnych GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/>; obliczenia własne.

publiczna do roku 2030: 104). Z kolei w „Ogólnopolskich ramowych wytycznych tworzenia lokalnych planów deinstytucjonalizacji usług społecznych” zaplanowano „1. Organizowanie wsparcia osobom usamodzielnianym opuszczającym rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka oraz placówki opiekuńczo-wychowawcze i regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, przez wspieranie procesu usamodzielnienia; 2. Tworzenie i udostępnianie mieszkań dla osób usamodzielnianych opuszczających pieczę zastępczą” (Ogólnopolskie ramowe wytyczne tworzenia lokalnych planów deinstytucjonalizacji usług społecznych: 35). Ponadto w ramach obszaru 20 „Wzmocnienie procesu usamodzielnienia pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej” zaplanowano zapewnienie wsparcia osobom usamodzielnianym opuszczającym rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka oraz placówki opiekuńczo-wychowawcze i regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne w zakresie: pomocy w realizacji indywidualnych programów usamodzielnienia, rozwoju specjalnych ścieżek rozwoju dla młodzieży opuszczającej pieczę zastępczą, czy też współpracę z instytucjami lokalnego rynku pracy na rzecz wsparcia osób opuszczających pieczę zastępczą w zakresie uzyskiwania zatrudnienia (Ogólnopolskie ramowe wytyczne tworzenia lokalnych planów deinstytucjonalizacji usług społecznych: 35). Ponadto we wspomnianym dokumencie położono nacisk na rozwój systemu mieszkań udostępnianych usamodzielnianym osobom opuszczającym pieczę zastępczą (Ogólnopolskie ramowe wytyczne tworzenia lokalnych planów deinstytucjonalizacji usług społecznych: 35).

Najważniejsze bariery deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej

Proces deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej napotyka istotne bariery. Szczególnie istotną są niewystarczające zasoby środowiskowe – zbyt mała w stosunku do potrzeb liczba rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka, a także osób lub rodzin zgłaszających gotowość podjęcia się tej funkcji. Prowadzone do tej pory akcje poszukiwania kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej w wielu środowiskach nie przynoszą zadowalających efektów. Z raportu Najwyższej Izby Kontroli z 2022 roku wynika, że istotną barierą ograniczającą skuteczność pozyskiwania wystarczającej liczby odpowiednich kandydatów na rodziny zastępczych jest brak wystarczającego wsparcia dla już funkcjonujących rodzin zastępczych – należy tu wskazać m.in. zbyt niskie wynagrodzenia, rzadko przyznawane świadczenia fakultatywne, niekorzystne warunki zatrudnienia rodzin zawodowych w ramach umów cywilno-prawnych, słabą dostępność do usług medycznych, terapeutycznych i rehabilitacyjnych (Raport Najwyższej Izby Kontroli: Informacja o wynikach kontroli. Wsparcie systemu pieczy zastępczej w procesie deinstytucjonalizacji: 10). Co więcej, w raporcie tym stwierdzono: „Zarówno Minister Rodziny i Polityki Społecznej, jak i powiaty oraz gminy na ogół prawidłowo, jednak w sposób niewystarczający, wspierali system pieczy zastępczej w procesie deinstytucjonalizacji. Zauważalny jest zwłaszcza brak spójnej koncepcji działań, pozwalających na poprawę funkcjonowania rodzin w kryzysie opiekuńczo-wychowawczym. Należy również wskazać na niezapewnienie optymalnych

warunków do rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej” (Raport Najwyższej Izby Kontroli: Informacja o wynikach kontroli. Wsparcie systemu pieczy zastępczej w procesie deinstytucjonalizacji: 10).

Autorzy raportu „Postępy deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej w Polsce” jako główne ustalenia związane z przebiegiem tego procesu w Polsce wymieniają:

- „w wielu miejscach występuje brak stałej i efektywnej współpracy przy realizacji zadań gminy i powiatu na rzecz dziecka w pieczy zastępczej i jego rodziny biologicznej,
- słabym punktem systemu jest brak konsekwentnego i systematycznego wspólnego działania organów samorządu i sądu rodzinnego,
- daje się zauważyć korzyści wynikające z realizowania zadania wsparcia rodziny i pieczy zastępczej przez odrębny podmiot (jednostkę samorządową lub organizację pozarządową),
- lokalne formy promocji rodzicielstwa zastępczego są raczej standardowe i powtarzalne; ich efektywność nie jest badana,
- brakuje stałej wymiany dobrych praktyk pomiędzy realizatorami zadań z obszaru wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej,
- obecnie funkcjonujący system usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej w niewystarczającym stopniu przygotowuje młodych ludzi do dorosłego życia.
- proces przekształcania większych placówek w mniejsze lub ich wygaszania nie wszędzie przebiega prawidłowo, jednak wiele powiatów znalazło w tym zakresie interesujące rozwiązania, warte naśladowania” (Bitner, Luberażka-Gruca, Wojtasińska, Skalec, Kulig, Kwaśniewska-Sadkowska, Iwanowski 2018: 9–10).

Niewystarczające, w stosunku do występujących potrzeb, zasoby systemu rodzinnej pieczy zastępczej powodują konieczność nie tylko utrzymania systemu pieczy instytucjonalnej, ale też jego rozwoju. W ostatnich latach wiele powiatów zmaga się z trudnościami związanymi z realizacją orzeczeń sądowych o umieszczeniu dzieci w pieczy zastępczej – dotyczą one nie tylko znalezienia miejsc w pieczy rodzinnej, ale też instytucjonalnej. Szczególnym problemem jest także niewystarczająca liczba zawodowych rodzin zastępczych typu specjalistycznego, a także placówek specjalistyczno-terapeutycznych i dostępnych w nich miejsc dla zastępczej dzieci z niepełnosprawnościami.

Zakończenie

W obliczu nasilania problemów opiekuńczo-wychowawczych w rodzinach, instytucja pomocy społecznej, w tym system pieczy zastępczej, pozostają nieodzowne i państwo, jako administracja rządowa i samorządy, powinny podejmować wszelkie wysiłki, aby poprawić sytuację w tym zakresie.

Deinstytucjonalizacja – jako proces zmierzający do rozwiązywania aktualnych problemów w rodzinach i wyzwaniach pieczy zastępczej – jest jednym z najważniejszych kierunków zmian Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, a także

podejmowanych strategicznych dokumentów krajowych i międzynarodowych w obszarze pomocy społecznej. Ma ona zmierzać przede wszystkim do ograniczania liczby dzieci w pieczy zastępczej, rozwoju form rodzinnych, zmniejszania liczby instytucji, ograniczania liczebności dzieci w placówkach i wprowadzenia ograniczeń wiekowych wobec kierowanych doń dzieci. Chodzi także o poprawę jakości usług świadczonych w ramach pieczy zastępczej, a także o charakterze wspierającym i środowiskowym (w środowisku lokalnym).

Cechy istniejących barier deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej pokazują jednak, że rzeczywista realizacja powyższych wyzwań wciąż daleka jest od wymogów ustawowych czy też przyjętych przez państwo założeń. Aktualne wyniki kontroli NIK potwierdzają, że opieka na dzieckiem i rodziną wciąż nie jest adekwatna do istniejących potrzeb, a identyfikowane wcześniej przyczyny tego stanu rzeczy (Szczepaniak-Sienniak 2017: 4–11) nie zostały zniwelowane.

Szczególnie podkreślić należy, że deinstytucjonalizacja pieczy zastępczej nie oznacza całkowitej likwidacji placówek opiekuńczo-wychowawczych. Działania w tym zakresie wprawdzie mają polegać na ograniczaniu ich zakresu, ale szczegółowe założenia dotyczą raczej poprawy jakości ich usług i lepszego dostosowania do indywidualnych potrzeb dzieci. Chodzi też o możliwie najlepsze zbliżenie ich do warunków rodzinnych (stąd np. założenie dotyczące mniejszej liczby dzieci czy wyodrębnianie osobnych domów/budynków na placówkę). Należy też mieć świadomość, iż nie wszystkie dzieci mogą być umieszczane w pieczy rodzinnej (np. ze względu na wiek, szczególne potrzeby) i choćby dla nich konieczność funkcjonowania instytucji zawsze będzie zachodziła. Kwestie te nie były przedmiotem szczegółowych analiz na potrzeby tego artykułu, ale postulujemy, aby dalsze badania naukowe w tym zakresie zmierzały do potwierdzenia i dokładnego uargumentowania tej tezy.

Bibliografia

Źródła

- Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community – Based Care (2012), przygotowany przez Europejską Grupę Ekspertów ds. Przejścia od Opieki Instytucjonalnej do Opieki Świadczonej na Poziomie Lokalnych Społeczności działającej przy Komisji Europejskiej.
- Ogólnopolskie ramowe wytyczne tworzenia lokalnych planów deinstytucjonalizacji usług społecznych. Wytyczne przygotowano w ramach projektu Opracowanie i pilotażowe wdrożenie mechanizmów i planów deinstytucjonalizacji usług społecznych realizowanego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020, Osi Priorytetowej II Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, Działanie 2.8 Rozwój usług społecznych świadczonych w lokalnej społeczności, współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego.
- Raport Najwyższej Izby Kontroli: Informacja o wynikach kontroli. Wsparcie systemu pieczy zastępczej w procesie deinstytucjonalizacji, sygn. KPS.430.9.2022.

- Raport MRiPS. 2023. Profilaktyka oraz metody reintegracji rodzin jako narzędzie wspierające proces deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej. Warszawa: MRiPS.
- Uchwała nr 135 Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2022 r. w sprawie przyjęcia polityki publicznej pod nazwą Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.) (M.P. 2022 poz. 767).
- Ustawa z 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2023 r., poz. 1426).

Literatura

- Bitner Maciej, Joanna Luberadzka-Gruca, Edyta Wojtasińska, Agata Skalec, Beata Kulig, Agnieszka Kwaśniewska-Sadkowska, Damian Iwanowski. 2018. *Raport. Postępy deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej w Polsce*. Warszawa: WiseEuropa – Fundacja Warszawski Instytut Studiów Ekonomicznych i Europejskich, Fundacja Przyjaciółka, Koalicja na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej.
- Grewiński Mirosław, Joanna Lizut. 2021. *Idea, definicje i teoretyczne aspekty deinstytucjonalizacji w polityce społecznej*. W: *Deinstytucjonalizacja w polityce społecznej. Szanse i zagrożenia*, Mirosław Grewiński, Joanna Lizut (red.), 11–30. Warszawa: Instytut Naukowo-Wydawniczy „Spatium”.
- Krasiejko Izabela. 2020. „Wsparcie rodzin z dziećmi w okresie pandemii – zadania i organizacja pracy asystentów rodziny”. *Praca Socjalna* 35 (2020): 117–128.
- Młyński Józef, Olga Piekieniak. 2020. *Wsparcie i bezpieczeństwo społeczne rodziny w obliczu pandemii COVID-19 jako wyzwanie dla służb społecznych*. W: *Wybrane krajowe i międzynarodowe aspekty polityki społecznej w czasie pandemii koronawirusa*, Norbert G. Pikuła, Mirosław Grewiński, Ewelina Zdebska, Wojciech Glac (red.), 115–132. Kraków: Wydawnictwo „Scriptum”.
- Klimek Marek. 2022. „Funkcjonowanie jednostek samorządu terytorialnego podczas pandemii COVID-19”. *Studia Politologiczne* 64 (2022): 89–108.
- Hilus Aleksandra. 2020. *Wyzwania dla ośrodków pomocy społecznej w trakcie pandemii COVID-19*. W: *Wybrane krajowe i międzynarodowe aspekty polityki społecznej w czasie pandemii koronawirusa*, Norbert G. Pikuła, Mirosław Grewiński, Ewelina Zdebska, Wojciech Glac (red.), 165–176. Kraków: Wydawnictwo „Scriptum”.
- Raław Mariola. 2022. *Deinstytucjonalizacja pieczy zastępczej – niebezpieczeństwo uproszczeń*. Warszawa: Uniwersyteckie Obserwatorium Deinstytucjonalizacji Praktyk Pomocowych. Uniwersytet Warszawski.
- Szczepaniak-Sienniak Joanna. 2017. „Wyzwania polityki społecznej wobec pieczy zastępczej”. *Polityka Społeczna* 44 (2017): 4–11.

Deinstitutionalization of foster care in Poland – the most important assumptions and limitations

Abstract

The aim of this article was to explain the current assumptions of the process of deinstitutionalization of foster care, resulting from the latest regulations of the Act on supporting the family and the foster care system of June 9, 2011 (Journal of Laws of 2023, item 1426, i.e.), as well as from European requirements and strategic documents adopted in recent years, such as the Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community – Based Care of 2012, the National Framework Guidelines for Creating Local Plans for the Deinstitutionalization of

Social Services of 2021, and the Social Services Development Strategy of 2022. Explaining these assumptions, the authors indicated the most important trends in changes in the field of foster care that have occurred since 2011, i.e. since the implementation of the above-mentioned act as the legal basis for the deinstitutionalization of foster care. They also discussed the main barriers that significantly limit the implementation of the above-mentioned process and should encourage government and local government authorities to develop much greater support for improving the quality of foster care functioning. Moreover, the article highlights not only the need to develop family care, but also the importance of institutional care.

Keywords: deinstitutionalization of social services, family care, institutional care, social orphanage